

građana. O modelu dogovorene suradnje Crkve i države u našoj domovini, autor razmišlja u svjetlu novih prilika ističući važnost kršćanske svijesti, rada i zalaganja. Pri tome važnu ulogu ima angažman kršćanskih laika u Crkvi i u državi. O budućnosti laičke svijesti i njihovu poslanju razmišlja dr. Bono Zvonimir Šagi u članku *Laici/laikat i laičnost – svjetovna dimenzija Crkve*. Svoje razmišljanje autor iznosi unutar eklezioloških teorijskih i praktičnih koordinata inzistirajući na novom shvaćanju ključnih pojmova pri čemu daje prednost duhovno-praktičnom.

Nemoguće je govoriti o laičkom udjelu u poslanju Crkve a da se ne osvrne na pitanje poslanja žene u suvremenom društvu i Crkvi. Dr. Josip Baloban u članku *Mjesto i uloga žene u društvu i Crkvi* stavlja naglasak na znakove promocije žene u Crkvi kod nas u pokoncilskom razdoblju. O nekim svjetskim i crkvenim inicijativama koje su poduzete u zadnjih nekoliko desetljeća, a koje pokazuju važnost ove problematike, kao i korake koje se poduzimaju na svjetskoj razini, govori Ljiljana Matković-Vlašić u članku *Žena i Crkva*. Pravedan svijet, jednako kao i Crkva, ne mogu izgrađivati muškarci bez žena ili žene bez muškaraca. To mogu činiti samo zajedno, ističe autorica članka.

Nela Veronika Gašpar

HOMO IMAGO ET AMICUS DEI. Miscellanea in honorem Ioannis Golub, Pontificium Collegium Croaticum Sancti Hieronymi (curavit editionem Ratko Perić), Rome, 1991., 710 str.

Papinski hrvatski zavod svetog Jeronima u Rimu posvetio je ovaj Zbornik dr.

Ivanu Golubu, redovnom profesoru na Katoličkom bogoslovnom fakultetu sveučilišta u Zagrebu povodom 60. obljetnice njegova života. Nakon uvodne riječi, curriculum vitae Ivana Goluba i bibliografije njegovih radova, u Zbornik su objavljena 54 članka raspoređena u sedam tematskih cjelina: 1. Anthropologia theologica; 2. Signa temporom; 3. Ex historia universali et croatica; 4. Vestigia oecumenismi et dialogi; 5. Philologia slava; 6. Ars sacra musica et oetic; 7. Vitae memoria.

Prva tematska cjelina, pod nazivom *Anthropologia theologica* (str.57–241) obuhvaća četrnaest članaka od kojih šest prikazuje njezinu prisutnost u teološkom razmišljanju dr. Ivana Goluba.

Zbilji čovjeka moguće je prići na veoma različite načine. Jedan od putova jest promatranje zbilje čovjeka iz njegova odnosa prema Bogu. Sama Biblija, govoreći o čovjeku, ističe da je stvoren na sliku Božju, Bogu sličan. Govor o čovjeku kao slici Božjoj, Bogu sličnom, omogućuje nam i na određen način ključ pristupa govorenju o tajni Boga. Pristupajući obradi svoje eikonologije i razrađujući je, Ivan Golub pokušava narodu Božjem pružiti Riječ Božju o Bogu i čovjeku, te o njihovu uzajamnom odnosu, ističe dr. Miro Vrgoč u članku *Eikonologia Ivana Goluba*.

Biblija je osnovno i nezaobilazno uporište Golubovih pronicanja i rasvjetljavanja života »raspršenog« u pojedinačne i skupne ljudske sudbine i situacije. Dr. Anton Tamarut u svome članku *Life as »locus theologicus«*. *The roots of Golub's theology* ističe da je život u svojoj najširoj i najraznovrsnijoj pojavnosti mjesto postanka Golubove teologije. O temeljnim antropološkim dimenzijama i pojmovima koji karakteriziraju teologiju Ivana Goluba govori i mr. Rešid Hafizo-

vić u članku *Neki antropološki naglasci u teologiji Ivana Goluba*.

Dr. Mile Babić u članku *Božja slika u Teodoretu Cirskog i Ivana Goluba. Prilog teološkoj antropologiji*, nakon što je prikazao poimanje slike Božje kod Teodoretu Cirskog i Ivana Goluba, na temelju njihovih misli daje stanovit nacrt teološke antropologije.

Svojim radovima i predavanjima o slici Božjoj dr. Golub je probudio kod mnogih svojih studenata zanimanje za tu temu. On je ujedno poticatelj ideje da se ona iščita i u učenju Ivana Pavla II., ističe s. Reberka Anić u svome članku *Čovjek – slika Božja u učenju Ivana Pavla II. s posebnim osvrtom na ženu – sliku Božju*.

O »teologiji blizine« u Golubovim izabranim djelima govori mr. Werner J. Gruber u članku *Dem Wortes Atem spüren. Entwürfe einer »Theologie del Nähe« aus ausgewählten Werken Ivan Golubs in 6 Schritten*. U središtu teologije blizine je susret koji čovjeku omogućava rast i nadilaženje samoga sebe. Takvog susreta nema bez prijatelja. O stvarnosti prijateljstva govori Ana s. Tea Filipović u članku *Život za prijatelje. Teološki dometi terminologije prijateljstva u Ivanovim spisima*. Stvarnost prijateljstva često puta je uključno sadržana u sveobuhvatnom pojmu ljubav. O teološkoj problematici novijeg datuma koja, polazeći od ljubavi kao prve i posljednje stvarnosti ljudskog bića, ističe da je ona zadnje aksiološko mjerilo i etike spolnosti piše dr. Ivan Fuček u članku *L'amore come criterio assiologico ultimo dell'etica sessuale acculturata*.

Predaja je Grguru Nazijanskom dala naslov »Teolog«. Evagrije ga naziva »Kristovim ustima«. On se sam, prije svega, osjećao pjesnikom koji je na svom materinskom jeziku pjevao o božanstvu Kristovu. Sva tri naslova odgovaraju stvarnosti. U

Grgurovim spisima nalazi se prava teologija riječi, ističe dr. Tomaš Špidlik u člancima *La théologie et la poésie selon Grégoire de Nazianze* i *Costantino Cirillo e Gregorio Nazianzeno*.

I otac hrvatske umjetničke književnosti, Marko Marulić, nalazi u Bibliji izvor i nadahnuće, poticaj i »mjerodavnu riječ«. Rado se njome služio i sustavno je komentirao. Stoga dr. Drago Šimundža u članku *Otac hrvatske bibličistike – Marko Marulić bibličist i teološki pisac* ističe da ga s pravom možemo nazivati ocem naše egzegeze i, šire, hrvatske bibličistike. Odnos egzegeze i umjetnosti u patrističkom i liturgijskom kontekstu prikazuje i dr. Carlos Alberto Moreira Azevedo u članku *A manifestação epifânica de Cristo em Caná (Jo 2, 1–11): patristica, liturgia e iconografia*.

O društvenoj dimenziji Euharistije, a još više o potrebi da se njezina društvena znakovitost pretvori u kršćansku i ljudsku solidarnost govori dr. Marijan Valković u članku *Socijalni značaj Euharistije*. Dr. Aldo Starić prikazuje tekstove Drugog vatikanskog koncila koji govore o sakramentima kršćanske inicijacije kao o cjelini da bi kasnije prikazao pneumatološki aspekt njihova otajstva. U svome članku *Pneumatološki aspekt otajstva kršćanske inicijacije u dokumentima 2. vatikanskog koncila* autor ističe da se u pristupu tekstovima vodio načelom implicitne pneumatologije.

Drugi dio zbornika pod nazivom *Signa temporum* obuhvaća četiri članka. Nakon izlaganja Josipa Berka *Documentum temporis. Iz prošlosti Nadbiskupske gimnazije u Zagrebu*, slijedi članak »*Signa temporum – znakovi vremena*« u *koncilskoj raspravi*, u kojemu dr. Bonaventura Duda ističe da je izričaj »znakovi vremena« uza svu svoju višeznačnost, ne

samo prisutan u koncilskim dokumentima, nego je ušao i u tokove suvremene teološko-pastoralne refleksije. Premda on dolazi samo jednom u koncilskim tekstovima, na početku uvodnih napomena Konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu, taj izričaj treba promatrati i tumačiti kao jednu od tri-četiri najznačajnije formule samog Koncila, i to ne samo u razvoju koncilskih poslova nego i kao njegovo izvorno nadahnuće.

Drugi vatikanski koncil, prema riječima njegova sazivatelja pape Ivana XXIII., htio je biti »aggiornamento« – posadašnjivanje, dovođenje stvari u oblik ili stanje koje priliči ili odgovara svojem vremenu. O važnosti »aggiornamenta« koji pretpostavlja čitanje »znakova vremenâ« govori dr. Vjekoslav Bajsić u članku *Indiciji trećeg milenija*. Autor uočava neka izrazitija pitanja našega vremena i gleda u kojem se smjeru i na kakav način traže ili očekuju njihova rješenja. Na prijelazu u treće tisućljeće kršćanstvo si mora posvijestiti još snažnije svoju univerzalnost, tj. prisjećati se još intenzivnije svoje temeljne istine da je Isus Krist spasitelj svih ljudi. Naše življeno kršćanstvo mora biti toliko bogato da može obuhvatiti sve ljude, da se može dati svim ljudima. Odatle je tek moguće, po milosti Božjoj, odgovoriti na sve veća »globalna« pitanja čovjeka koji nam je sada, na prijelomu trećeg tisućljeća, postao doista bližnjim gdje god živio na ovoj planeti.

Trajna, iako ne i jedina lozinka života i djelovanja Crkve u svim vremenima i prostorima, ostaje povratak na izvore. Dr. Stjepan Kušar u članku *Navjestitelj Evanđelja. Neki elementi za njegov duhovni lik*, ističe da izvori jamče i osiguravaju život. U svakom je vremenu glavni izvor i nadahnuće života Crkve bila i ostala riječ Božja, evanđelje. Na jednom konkretnom primjeru, antifone Slavija apostola, autor pokazu-

je neke bitne elemente i orijentire za izgradnju duhovnog lika prezbitera.

Treća tematska cjelina zbornika pod naslovom *Ex historia universalis et croatica* obuhvaća devet članaka. Dr. Aulo Greco u članku *Papa Niccolo V. »Aurea qui dederat saecula Roma tibi«* donosi kratak životopis i djelatnost pape Nikole V. koji je 1453. godine dopustio članovima hrvatske zajednice u Rimu da preuzmu crkvicu sv. Marine, te uz nju, posvetivši je sv. Jeronimu, podignu gostinjac za svoje sunarodnjake.

Na pitanja gdje, kada i kako su se pojavili hrvatski benediktinci, nositelji liturgije na staroslavenskom jeziku s glagoljskim pismom, nastoji odgovoriti dr. Branko Fučić u članku *I benedettini glagoliti croati*.

Od ogromnog je značenja i Golubovo znanstveno istraživanje hrvatske teološke i druge kulturne povijesti. U središtu tog njegova znanstvenog rada svakako je Juraj Križanić, svećenik i mislilac koji je svojim radom na crkvenom i narodnom zbližavanju slavenskih naroda na svoj način preteča ekumenizma i teolog crkvenog pomirenja. Temeljito izučavanje Križanića u kontekstu njegova vremena i njegovih suvremenika pribavilo je dr. Golubu glas svjetskog znanstvenika, vrhunog poznavaoca XVII. stoljeća i danas jednog od najvećih križanićologa. Sljedeća dva članka zbornika posvećena su toj tematici: dr. Thomas Eekman, *The Image of Russia in the Works of Juraj Križanić and Other Seventeenth Century Observers* i dr. Ivo Banac *Mjesto Jurja Križanića u hrvatskoj kulturnoj povijesti*.

Dr. Ioan Ekonomcev u svome članku *Nacional'no – religioznyj ideal i ideja imperii v Petrovskuju epohu (K analizu cerkovnoj reformy Petra I)* prikazuje ulogu Petra Velikoga i njegovih reformi u ruskoj povijesti.

O značenju ustanove svetog Jeronima u Rimu te o Ivanu Lučiću, predsjedniku zbora sv. Jeronima, pišu dr. Radoslav Katičić u svome članku *Ustanove sv. Jeronima u Rimu i povijest hrvatske kulture i narodnosti* i dr. Miroslav Kurelac u članku *Ivan Lučić-Lucius predsjednik Zbora sv. Jeronima u Rimu*.

Dr. Bruno Bulić u članku *Uspomene na Stepinca* prikazuje neke svoje uspomene na kardinala.

Tragajući za Križanićevim spisima o teološkoj kontroverziji, Golub je naišao na djela polemičke teologije, što su potekla iz pera Ivana Paštrića. I otada do danas Golub je objavio niz radova o Ivanu Paštriću, koji je tako od nepoznatog postao poznatim velikanom naše hrvatske povijesnice. O tome svjedoči članak dr. Vlade Košića *Otkriće Ivana Paštrića u XX. stoljeću. Prinosi Ivana Goluba izučavanju Ivana Paštrića*.

Četvrti dio Zbornika razmatra problematiku ekumenizma i dijaloga (str. 421–493). Dr. Adolf Martin Ritter u članku *Arius in der neueren Forschung*, prikazujući istraživanje o Ariju i arijanzizmu, koje se u posljednjih 12 godina osobito razvijalo, ide za tim da istakne odlučujuća teološka pitanja i upozori na aktualno značenje njihova tumačenja.

Dr. Ernest Christoph Suttner u članku *Zur bedeutung des Lebenswerks der heiligen Kyrill und Method für die Ekklesiologie* prikazuje dvojicu misionara Slavena koji su branili ideal jedne jedinstvene Crkve u mnogostrukosti u trenutku kad su se pojavile težnje za jednoobraznošću. Ta činjenica čini njihovo djelo značajnim za ekleziologiju, ističe autor. Plodovi misionarskog rada Ćirila i Metoda u gradnji jedinstva Crkve očituju se i u činjenici da već u 16. stoljeću prvi Hrvat sudjeluje u jednoj misiji sjedinjenja s Ruskom pravoslavnom Crkvom, ističe dr. Mijo Korade u članku *Stje-*

pan Drenoczy u misiji sjedinjenja kršćana (1581–1582).

1980. godine osnovana je Mješovita pravoslavno-katolička komisija za dijalog koja je do sada objavila tri dokumenta koji se bave ekleziologijom, glavnom temom ekumenskog razgovora. Dr. Thomas Bremer u članku *Der theologischen Dialog zwischen der Römisch-katholischen und der orthodoxen Kirche. Implikationen für die katholische Ekklesiologie*, nakon izlaganja sadržaja tekstova, obrađuje temeljne teološke postavke: Crkva kao zajedništvo koje se uspostavlja u i po Euharistiji; Crkva u analogiji prema Trojstvu; služba i njezina vezanost na zajednicu. Autor ističe da iz dosadašnjih rezultata dijaloga proizlaze implikacije za katoličku ekleziologiju. Što se tiče sjedinjenja Katoličke i Pravoslavne Crkve na našim prostorima, jedan od najistaknutijih, uz biskupa Strossmayera, bio je Josip Stadler, prvi sarajevski nadbiskup. Dr. Tomo Vukšić u članku *Josip Stadler: all'unione e alla concordia fraterna* ističe da je vrhunac Stadlerova rada na sjedinjenju Crkava predstavljalo osnivanje časopisa »Balkan« (1896.–1902.). Crkva na Balkanu uz ekumenska zalaganja za jedinstvo s Pravoslavnom Crkvom pozvana je i na dijalog s islamom. Dr. Franjo Topić u članku *Some parallels between the Islamic and Christian moral* predočuje nekoliko zajedničkih i zasebnih točaka kršćanskog i islamskom moralnog učenja.

Sljedećih pet predavanja objedinjeno je u petoj tematskoj cjelini pod naslovom *Philologia slava* (495–543). Dr. Miguel Arranz u članku *Une traduction du tétragramme divin dans quelques textes liturgiques slaves* obrađuje zabranu izgovora Božjeg imena u židovskoj religiji. Mnogi su biblijski tekstovi na taj način gubili etimološki smisao a i uspješnu dje-

lotvornost Imena, kako je to htio sveti pisac. Međutim, moderni prijevodi nastojali su s više ili manje uspjeha otkriti »pravo« ime Božje.

Dr. Stjepan Babić kao lingvist za svoj prilog Zborniku u čast čovjeka koji je svećenik, teolog i književnik, odabire temu pod naslovom: *Imenica Bog i veliko slovo u hrvatskoj književnosti*. Dr. Tomislav Mrkonjić u članku *Gli scritti filologici di Giovanni Patrizio (1631–1708)* predstavlja neke od rukopisa Ivana Paštrića koji se odnose na jezičnu problematiku. Dr. Zlatko Vince u članku *Životni put Ivana Broza (1852–1893)* prikazuje životopis mladoga hrvatskog filologa koji je poznat u prvom redu kao autor »Hrvatskog pravopisa« kojim su se posredno služile generacije hrvatskih intelektualaca sve do šezdesetih godina našega stoljeća. Zadnji doprinos u petoj tematskoj cjelini trebao je biti od dr. H. C. Reinhold Olesch: *Zum religiösen Wortschatz des Altkauschubischen. Nach Quellen des 16.–18. Jahrhunderts*. Nažalost iznenadna smrt profesora Olescha nije mu to omogućila.

Golub ističe da je kršćanstvo na razini refleksije vodilo dijalog s filozofijama, platonskom i aristotelovskom, nastoji ga voditi i s filozofijom današnjice, ali da stvarna povezanost evangelizacije i umjetnosti nije na razini refleksije dosegla one domete do kojih je nabujala sveza evangelizacije i filozofije. Iz takva nesrazmjera predstoji zadaća teološke refleksije o odnosu umjetnosti i evangelizacije. Ako je evangelizacija prijašnjih vremena stajala s radosnom vijesti na pragu logike i etike, evangelizacija danas, ne napuštajući prijašnjih pragova, trebala bi stati nadasve na prag estetike. To znači, valja upoznati narav umjetnosti, prodrijeti u njezinu bit, slijediti njezine varijable i konstante, upoznati pravila njezina govora, odgonetati kodove kojima se služi.

Sve je to nužno kako bi kršćanstvo moglo plodno komunicirati s dijelom očitovanja ljudskog duha koji dodiruje tajnu ljepote i približava je kroz spiritualiziranje i preobražaj materije koju umjetnik tako oblikuje da postane propusna za susret čovjeka i ljepote kao Božjeg svojstva. Šesta tematska cjelina Zbornika s naslovom *Ars sacra musica et poetica (545–683)* objedinila je 14 priloga koji nastoje pridonijeti realizaciji programa i zadaće koju je postavio prof. Ivan Golub govoreći o odnosu evangelizacije i umjetnosti. Dr. Stjepan Duvnjak u svome članku *Eidos kršćanske likovne umjetnosti. Određenje biti kršćanske likovne umjetnosti u »Govorima o slikama« Ivana Damašćanina* daje svoj doprinos približavanjem govora i misli o kršćanskoj likovnoj umjetnosti jednog Ivana iz kršćanske starine, Ivana Damašćanina.

Pet članaka posvećeno je pjesništvu dr. Ivana Goluba koje je suvremeni primjer trajne zapitanosti hrvatskog pisca nad vlastitim jezikom. Dr. Slavko Mihačić u svome članku *Pjesnički impresionizam Ivana Goluba* ističe da je ovaj naš Podravac pisao stihove na štokavskom književnom jeziku ali i na narječjima, kajkavskom i, manje, čakavskom, a nije zazirao ni od starijih jezičnih izražajnih oblika, pa ni od tzv. slavenskog esperanta Juraja Križanića, jedinstvene osobnosti hrvatske kulture čijim se životom i djelom toliko bavio. Govoreći o impresionizmu lirike Ivana Goluba autor upozorava da njegovo pjesništvo zahtijeva od čitatelja viši stupanj kulture i bogatiji duhovni život. Smiljana Renčić u članku *Ivan Golub: pjesnik izvan geta »katoličkog ilirizma«* ističe da je on, sve od hrvatskog narodnog preporoda, prvi katolički svećenik koji je hrvatskoj književnosti uspio pridonijeti pjesničko djelo viso-

ke umjetničke vrijednosti i koji je prvi, smjerno i blago, izašao iz »katoličkog ilirizma«. Književni profil Ivana Goluba prikazuje i dr. Tonko Maroević u članku *Sabrana blizina. Pjesništvo Ivana Goluba*. Životu i trajanju kajkavske riječi Ivan Golub je dao svoj originalni, antologijski i nezaobilazni prilog, ističe dr. Joža Skok u članku *Kajkavski solilokvij Ivana Goluba*. S. Terezija Zemljčić, slušajući predavanja Biblijske antropologije koja je prof. Golub predavao na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, napravila je izbor njegovih tekstova u kojima se može vidjeti značenje ljudskog tijela. Na temelju tih tekstova autorica prikazuje neka svoja razmišljanja u članku *Značenje ljudskoga tijela u izabranim tekstovima Ivana Goluba*. Marina Lipovac Gatti u članku *Conversazioni con la storia di Ivan Golub. Conversazioni di Kalinova. Cronache dei Mendicanti di Kalinovac* predstavlja pjesničko djelo Ivana Goluba, osobito prema Kalnovečkim razgovorima. Sve je izraženo u kajkavskom dijalektu koji pjesničkom govoru daje poseban ton. Slijedi prijevod dijelova povijesti kalinovačkih siromaha i ciklusa Kalnovečkih razgovora u talijanskom jeziku, što ga je autorica priredila. Feljtonistički prilog biografiji Ivana Goluba dao je dr. Ivo Zalar u članku *Od »zvezdarke« do zvijezda*. O uspomenu na rodni kraj koji je zajednički Golubu, Lackoviću i mnogim drugim velikanima hrvatskog naroda govori Ivan Lacković Croata u svom prilogu *Pozdravljanja*. Josip Berka, profesor ruskog jezika, darovao je Ivanu Golubu kao prilog za njegov zbornik prijevod pjesme Aleksej Vasiljević Koljcov: *Ratareva pjesma*.

Dr. Ivan Supićić u članku *Musique, spiritualité et rituels chrétiens. un aspect* govori o produhovljenosti glazbe kao njezinoj najvišoj vrsnoći koja može dovesti slušatelja do samoga praga kontemplacije

transcendentnog. Dr. Attila Faj napisao je članak *Fonti d'ispirazione della icona del Santuario di Montallegro*, a Marija s. Agnezija Pantelić *Levakovičevići i Križaničevići panegirici*. Na kraju šeste tematske cjeline posvećene umjetnosti i poeziji Zbornik donosi *Tre composizioni* od Mate Leščana.

Zadnja tematska cjelina pod naslovom *Vitae memoria* prikazuje *Kratku autobiografiju svetojeronimskog vratara Šime Kovačića*. Ona je doprinos dr. Slavka Kovačić koji izbor svoje teme opravdava s dva razloga. Prvo, jer pretpostavlja da će to biti milo svečaru prof. Golubu koji u svome opusu s jednakim poštovanjem pristupa proučavanju i »malih« i »velikih« ljudi. Drugo, što Zbornik priređuje Zavod sv. Jeronima, u kojem je Šime od samog utemeljenja, 1. kolovoza 1901. obavljao službu vratara, do svoje smrti 1917. godine.

Nela Veronika Gašpar

VJEKOSLAV BAJSIĆ, *Život i problemi crkvene zajednice (članci, rasprave, materijali)*, (ur. Stjepan Kušar), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000., 675 str.

Dr. Stjepan Kušar urednik je svezaka izabranih Bajsićevih spisa. Prvi svezak *Granična pitanja religije i znanosti* objavljen je 1998., a samo godinu poslije objavljen je i drugi svezak *Filozofija i teologija u vremenu*. U ovom trećem svesku urednik je sabrao sve one Bajsićeve članke, rasprave i materijale koji se tiču života crkvene zajednice kako *ad intra* tako i *ad extra*, tj. u odnosu njezinih članova i skupina međusobno i u odnosu prema društvu, kulturi, politici i svijetu uopće.